

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

DESFIINȚAREA INSTITUȚIEI COMUNIONULUI PE TERITORIUL FOSTEI GRANIȚE MILITARE BĂNĂȚENE

Marlen Negrescu*

Cuvinte cheie: *Banat, instituția comunionului, granița militară, sfârșitul sec. al XIX –lea.*
Schlagwörter: *das Banat, Institution der Kommunion, Militärgrenze, Ende des 19. Jh.*

Prin desființarea regimentului de graniță româno-bănățean nr.13 la 1 noiembrie 1872, în baza ordonanței imperiale din 9 iunie 1872 și prin trecerea teritoriului confiniar demilitarizat sub administrația civilă, numeroase instituții specifice devin caduce. Este și cazul comunităților de casă, al așa numitelor comunioane, case sau familii grănicerești. Actele rezultate în decursul acțiunii de desființare a acestei instituții constituie, atât ca volum cât și ca informație, o parte importantă a fondului arhivistic Prefectura Județului Severin.

Cunoscut este faptul că baza constituției confiniare din 1807 o reprezenta sistemul comunional – starea de indiviziune de fapt și de drept – care oferea o posibilitate de trai atât familiei numeroase cu puțin pământ cât și familiei bogate dar cu puține brațe de muncă¹.

Comunitatea de casă consta în conviețuirea patriarhală a mai multor persoane fără deosebire de vârstă sau sex, înrudite sau nu, înscrise la aceeași casă, care muncesc și folosesc în comun averea și prestează toate îndatoririle specifice, atât timp cât nu se înscriu în altă casă sau părăsesc cadrele grănicerești. Toți grănicerii aparțineau obligatoriu unei case fiind trecuți ca atare în evidențele autorităților militare. Persoanele care prestau muncile casei contra cost nu aparțineau acelei case și erau înregistrați ca străini. Din această categorie făceau parte și servitorii².

În fruntea fiecărui comunion stătea un *pater familias* (gazda, gospodarul), de obicei cel mai bătrân și harnic dintre bărbații casei. Acesta conducea treburile și îi supraveghea pe membri casei.

Alături de el și întru ajutorul său era *mater familias*, care nu era neapărat soția sa ci oricare altă femeie bătrână și harnică din casă. Obligația lor era să păstreze liniștea și buna rânduială, să vegheze

la respectarea de către casnici a legii creștinești și a percepțelor morale și să-i pedepsească pe neascultători și pe necuviincioși. Funcția de tată al casei nu putea fi ocupată decât de persoanele cu o moralitate exemplară fiind excluși cei cu scăderi morale sau fizice – bețivii, desfrânații, trândavii, cei ce au suferit pedepse pentru infracțiuni, fapte criminale, dezertori în vreme de război precum și cei „ce se chilăvesc pe sine și pe alții pentru a scăpa de slujbă”. Capii nu pot fi supuși unor pedepse publice decât, în cazul unor infracțiuni grave – după ce au fost destituiți. De asemenea, fetele și femeile nu pot fi supuse pedepselor corporale decât – în cazuri grave – cu aprobarea regimentului.

Membrii comunionului își alegeau conducătorii, compania neintervenind decât în cazul unor neînțelegeri. Membrii aveau dreptul de a cere socoteală și, la nevoie, puteau delega pe unul dintre ei să poarte cheile magaziiilor. Pentru vânzarea și cumpărarea de imobile, plasarea sau ridicarea unui capital în numele casei, tatăl trebuia să aibă învoirea tuturor bărbaților majori. Excedentele realizate din gospodărie se împărțeau între toți membrii muncitori ai comunionului chiar dacă erau sub arme sau în captivitate. O parte mai mare primeau cei deosebit de diligenți, precum și capii casei. Trândavii, care nu se îndreaptă nici în urma repetatelor admonestări, nu primesc nimic. Nici unul din membri nu poate avea o gospodărie separată. În cazul moștenirii unor imobile, acestea vor fi unite cu averea comunionului, sau formează un nou comunion prin separare, sau vor fi vândute în termen de doi ani. Prin lege fiecare membru are dreptul să acumuleze capital în bani și unelte care să fie proprietatea sa individuală. De asemenea, cu consimțământul tatălui familiei, fiecare are dreptul să lucreze și în altă parte, însă trebuie să cedeze jumătate din venitul net. Averea separată a unui membru putea fi constituită din moștenire transformată în bani, câștigul din munci în afara casei prestate cu învoirea tatălui familiei precum și din ceea ce aducea ca pradă de război³.

* D.J.A.N. Timiș, Timișoara, Str. Andrei Mocioni nr. 8.

1. Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941, 134.

2. *Ibidem*, 133.

3. *Ibidem*, 136-139.

Prin desființarea regimentelor bănățene de graniță și prevederile legii din 9 iunie 1872 sunt anulate toate restricțiile imobiliare atât în ceea ce privește dobândirea cât și înstrăinarea imobilelor: „Comunitățile de casă din granița militară pot dispune libere de averea lor imobilă. De asemenea, orice membru al comunionului poate dispune testamentar de propria sa avere” și: „Se poate ieși din indiviziune dacă o dorește majoritatea membrilor de ambe sexe, cu drept de vot, ai comunionului în care caz se împarte în părți egale între toți membrii”. Noile comunioane nu pot avea însă mai puțin de 6 iugăre în cercurile Caransebeș, Bozovici și Orșova și 8 iugăre în celelalte. Persoanele care

ies din comunion – preoții, ofițerii, funcționarii, meseriașii – pot să ceară despăgubiri pentru partea de avere ce li se cuvine⁴.

Prin demilitarizare, în anul 1873, fostele cercuri ale regimentului 13 de graniță devin preturi în cadrul nou înființatului comitat Severin cu reședința la Caransebeș. Conform situației din noiembrie 1873 acestea erau:

Pretura Caransebeș⁵

Denumirea notariatului cercual	Denumirea comunelor care aparțin cercului	Numărul locuitorilor	Naționalitatea
Caransebeșul Nou	Caransebeșul Nou	395	În Caransebeșul Nou și Lindenfeld germani și cehi, în restul comunelor locuitorii sunt români
	Cicleni	168	
	Dalci	441	
	Zervești	498	
	Zlagna	403	
	Buchin	528	
	Prisian	349	
	Poiana	944	
Cârpa	Lindenfeld	184	În comunele acestui notariat cercual populația este română
	Cârpa	819	
	Vălișoara	866	
	Petroșnița	905	
	Bucoșnița	517	
Obreja	Goleț	623	În comunele acestui notariat cercual locuiesc români
	Obreja	1649	
	Ciuta	604	
	Iaz	740	
	Var	851	
Borlova	Glimboca	1537	În comunele acestui notariat cercual locuiesc români
	Borlova	1365	
	Vărciorova	1145	
	Bolvașnița	701	
	Turnul	400	
Ohaba Bistra	Ruieni	593	În comunele acestui notariat cercual populația este română
	Ohababistra	705	
	Mărul	1185	
	Mal	405	
	Marga	1428	
	Vamamarga	93	
	Zăvoi	300	
	Crâjma	441	
	Valeamare	299	
	Cireșa	342	
Voislova	426		
Rusca Montană	Rusca Montană	2663	În Rusca Montană și Ruschița locuitorii sunt germani și români iar în Ferdinand numai germani
	Ruschița	609	
	Ferdinand	991	

4. *Ibidem*, 313

5. Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.A.N. Timiș), fond: *Comitatul Severin*, dosar 1/1873, f.10-11.

Pretura Bozovici⁶

Denumirea notariatului cercual	Denumirea comunelor care aparțin cercului	Numărul locuitorilor	Naționalitatea
Bozovici	Bozovici	3463	Români
Bănia	Bănia	2440	Români
	Gârboveț	1673	Români
	Rudăria	2574	Români
Dalboșeț	Dalboșeț	2136	Români
	Lăpușnic	1950	Români
	Mocerîș	1176	Români
	Ravensca	405	Germani-Cehi
	Șopotul Nou	895	Români
	Șopotul Vechi	1327	Români
Prilipeț	Prilipeț	1600	Români
	Pătaș	1175	Români
	Borlovenii Vechi	1059	Români
Prigor	Prigor	1731	Români
	Pârvova	897	Români
	Putna	346	Români
	Borlovenii Noi	506	Români
	Șumița	265	Germani – Cehi

Pretura Teregova⁷

Denumirea notariatului cercual	Denumirea comunelor care aparțin cercului	Numărul locuitorilor	Naționalitatea
Teregova	Teregova	2763	Români
	Luncavița	1172	Români
	Rusca	1414	Români
	Feneș	868	Români
Mehadica	Mehadica	1998	Români
	Verendin	1569	Români
	Globucraiova	792	Români
	Lăpușnicel	850	Români
Brebul Nou (Weidenthal)	Brebul Nou (Weidenthal)	798	Germani – Cehi
	Gărâna (Wolfsberg)	717	Germani – Cehi
Cornereva	Cornereva	4230	Români
	Bogoltin	1874	Români
Cornea	Cornea	1557	Români
	Cuptoare	813	Români
	Crușovăț	549	Români
	Domașnea	2195	Români
	Câncea	522	Români
Slatina	Sadova Nouă	500	Români
	Ilova	1049	Români
	Armeniș	2018	Români
	Slatina	1782	Români
	Sadova Veche	537	Germani – Cehi

6 *Ibidem*, f. 16.

7 *Ibidem*, f. 17.

Pretura Orșova⁸

Denumirea notariatului cercual	Denumirea comunelor care aparțin cercului	Numărul locuitorilor	Naționalitatea
Iablanița	Petnic	999	Români
	Iablanița	1651	Români
Mehadia	Globurău	649	Români
	Plugova	948	Români
	Valeabolvașnița	1064	Români
	Mehadia	2098	Români și germani
	Pecenișca	562	Români
Jupalnic	Bârza	210	Români
	Topleț	1307	Români
	Coramnic	211	Români
	Tufări	351	Români
	Jupalnicul Nou	390	Români
	Vechi	282	
	Ieșelnița	746	Români
Orșova	Orșova	2024	Români, sârbi, germani și puțini maghiari
Ogradena Veche	Ogradena Veche Nouă	186	Cehi
	Ogradena veche	649	Români
	Dubova	355	Români
	Plavișevița	297	Români
	Tisovița	184	Români
	Eibenthal	484	Cehi
Șvinița	Șvinița	1148	Sârbi
Berzasca	Berzasca	1024	Români și puțini germani
	Dolnialiubcova	990	Români și sârbi
	Bigăr (Schnellersruhe)	233	Cehi
Sichevița	Gornealiubcova	600	Români și sârbi
	Sichevița	1530	Idem
	Gârnic (Weizenried)	870	Cehi

Reglementările din 1872 nu rezolvă însă problema de fond, iar Legea XXIX din 1885 despre desființarea instituției comunității de casă din fosta graniță militară nu face decât, adesea, să consfințească o stare de fapt.

După intrarea în vigoare a acestei legi nu mai puteau fi înființate noi comunități de casă, în cele existente nu mai puteau fi primiți noi membri – cu excepția nașterilor și căsătoriilor – iar comunitățile existente urmau să fie desființate, averea mobilă și imobilă a fiecărei comunități în parte urmând să fie împărțită între cei îndreptățiți sau să fie stabilită cota în proprietate la care au dreptul. Pentru clasificare în bună înțelegere, sau pentru stabilirea procentului dreptului de proprietate, legea oferă un termen de doi ani, după care procedura de desființare este pornită din oficiu.

În cazul clasificării în bună înțelegere,

îndreptățiții pot stabili liber proporția în care se vor împărți bunurile mobile și imobile, învoiala se comunică autorităților locale care vor dresa un proces verbal semnat de părțile interesate, vor procura extrasele de carte funciară și de stare civilă aferente, vor întocmi listele de clasificare, vor stabili situația minorilor și eventualele probleme de succesiune și vor înainta dosarul însoțit de un raport pretorului spre aprobare.

Drept de vot au doar membrii și nu servitorii; urmașii unui membru nu vor avea împreună decât un singur vot, interesele minorilor sunt reprezentate de sedria orfanală.

Prima instanță în ratificarea înțelegerii și la completarea foii de clasificare o reprezintă pretorul. Procedura acestuia va fi consemnată în proces verbal, iar hotărârea sa poate fi contestată în decurs de cincisprezece zile la comisia administrativă a comitatului iar a acesteia la Ministerul de Interne. Pretorul se va adresa din oficiu autorității de

8. *Ibidem*, f. 18.

carte funciară pentru punerea în practică a celor stabilite.

În cazul intervenției oficiale, atât la stabilirea dreptului de proprietate cât și la împărțirea bunurilor mobile și imobile, membrilor li se cuvin părți egale. Dintre prevederile respectivei legi mai menționăm că, persoanele îndreptățite care trăiesc în afara comunionului sau au ieșit din el fără a fi despăgubite precum și fetele necăsătorite își vor primi partea în natură sau li se va intabula partea doar cu acordul majorității membrilor, în caz contrar, li se va plăti contravaloarea părții în decurs de cinci ani sau la majorat, până atunci având dreptul la plata anuală a cinci la sută din capitalul cuvenit⁹.

Ministerul Regal Ungar de Interne emite în decursul anilor 1888 și 1889 o serie de instrucțiuni menite să urgenteze procedurile de desființare a comunioanelor¹⁰ atât prin măsuri organizatorice cât și prin stabilirea modului unitar de rezolvare a unor situații. Se solicită comisiilor administrative comitatense să supravegheze îndeaproape activitatea funcționarilor din comisiile celei de a II-a instanțe, aceștia fiind obligați să întocmească trimestrial o dare de seamă privind procedura în curs. La nivelul preturilor trebuie să se întocmească planificări detaliate asupra datei și locului desfășurării ședințelor respectivelor comisii și a deplasărilor pretorului¹¹. Comisiile întâmpinau dificultăți și dădeau decizii diferite la stabilirea calității de membru al comunionului în cazul copiilor nelegitimi deși prevederile legale erau clare în această privință, și anume: numai copiii nelegitimi care au fost primiți formal în comunion („*förmliche Einkommunirung*”) pot participa la partaj. Ministerul se plânge și de faptul că ajung la a III-a instanță dosare în care s-a decis, contrar prevederilor legale, proporțional aceleași drepturi de proprietate pentru urmașii tuturor membrilor comunionului ca pentru urmașii direcți ai „tatălui” și „mamei” comunionului.

Într-o adresă din februarie 1890¹² este prezentată opinia ministrului de interne despre cauzele rezultatelor nesatisfăcătoare obținute de autoritățile însărcinate cu acțiunea de desființare a comunioanelor. Printre cauzele enumerate sunt nerespectarea termenelor și lacunele în pregătirea documentației de către autoritățile comunale,

faptul că primpretorii nu iau măsurile necesare pentru a îndrepta sau sancționa deficiențele autorităților comunale, amânarea ședințelor programate datorită neprezentării părților. Pretorii motivează slaba calitate a lucrărilor prezentate de autoritățile locale prin lipsa de pregătire profesională a acestora, volumul mare de lucrări cărora trebuie să le facă față cu puțin personal precum și activitatea defectuoasă a oficiilor de carte funciară.

Legea din 1885 nu a reușit să prevadă soluții pentru toate situațiile. Sedria orfanală a comitatului și diferite alte autorități se plâng de întârzierile intervenite în rezolvarea dosarelor, de faptul că neînțelegerile dintre membri nu sunt rezolvate de nici una dintre cele trei instanțe ci ajung în fața justiției. Una dintre lacunele legii, conform sesizărilor Comisiei Administrative din anii 1892 și 1893 adresate Ministerului Regal Ungar de Interne, este problema împărțirii bunurilor imobile care figurează pe fișele cadastrale de posesie întocmite de autoritățile locale, dar care nu sunt înregistrate în cartea funciară ca proprietate a comunioanelor. Lipsa unor prevederi legale nete în acest sens lasă loc interpretărilor la nivelul diferitelor instanțe, multe dintre acestea considerând că respectivele bunuri nu pot face obiectul partajului. Nici instrucțiunile ministerului emise în aprilie 1893 nu aduc o reală rezolvare a cauzei. Acestea stipulează clasificarea separată a bunurilor mobile înregistrate și a celor neînregistrate în cartea funciară și împărțirea proporțională a respectivelor proprietăți fără să răspundă însă problemei de fond și anume stabilirea dreptului de proprietate a comunionului asupra bunurilor aflate în folosința acestuia fără să fie intabulate și care constau în cea mai mare parte din terenuri ocupate abuziv din pășunea comunală, constituind deci de drept proprietatea comunelor și nu a comunioanelor¹³.

În comitatul Caraș-Severin, la nivelul plaselor Caransebeș, Bozovici, Orșova, Teregova și Moldova Nouă au fost înființate comisii de desființare a comunităților de casă sub conducerea pretorilor respectivi. Conform legii, acești pretori au ținut o evidență exactă a situației desființării comunioanelor la nivel de plasă, în cadrul plasei pe comune și în cadrul comunelor pe numere de casă.

Dacă cea mai mare parte a dosarelor de desființare pe fiecare comunion în parte s-a păstrat pentru aproape toate preturile și comunele, nu aceeași este situația datelor centralizate care s-au regăsit doar pentru pretura Caransebeș. Pentru această pretură s-au păstrat și registrele de intrare-ieșire ale comisiei, irelevante însă, atât ca sursă cât și ca posibil instrument contemporan de evidență.

9. Pentru Legea XXIV din 1885, vezi *Magyar Törvénytár. 1884-1886 évi törvénygyűjtemény*, Budapesta, 1897, 270-283.

10. D.J.A.N. Timiș, fond *Prefectura Județului Severin*, dosar 160/1889, f. 40-51.

11. Aceste planificări s-au păstrat pentru plasa Caransebeș pe anii 1887-1894, 1897-1899.

12. D.J.A.N. Timiș, fond *Prefectura Județului Severin*, dosar 542/1890, f. 1-2.

13. *Ibidem*, dosar 1599/1891, f. 1-14.

Situația preturii Caransebeș cu 33 de comune la 13 ianuarie 1888 se prezintă astfel: procedura de desființare a fost pornită înainte de legea XXIV din 1885 în 113 comunioane, după în 128 de comunioane, de comun acord în 33 de cazuri, din oficiu în 208 cazuri; procedura a fost încheiată în 101 cazuri, se află în curs de desfășurare în 140 de cazuri. Conform situației din 1894¹⁴, procedura de desființare s-a pornit după 1885 în cazul a 307 comunioane, au fost desființate de comun acord 65 de comunioane, din oficiu: 248, procedura a fost încheiată în 100 de cazuri, este în curs în 213 cazuri. Au fost desființate toate comunioanele în comunele: Bolvașnița, Borlova, Bucușnița, Cicleni, Cireșa, Ciuta, Dalcu. De altminteri acest proces va dura decenii și vom găsi documente privind soluționarea unor litigii între membrii caselor încă la 1914.

Pentru pretura Teregova s-au păstrat registrele de intrare-ieșire ale comisiei¹⁵ iar pentru plasa Bozovici regăsim și evidența comunioanelor pe comune, data și modalitatea deschiderii procedurii de desființare și rezultatul acesteia pe perioada 1887-1907¹⁶. Din aceste evidențe reiese că până în anul 1903 cele 31 de comunioane aflate în curs de desființare în 1887 într-o comună mică precum Șumița au fost desființate, iar în comuna Dalboșeț, cele 229 de cazuri înregistrate din 1887 s-au soluționat până în anul 1906.

În localitatea Ogradena Nouă, plasa Orșova, sat întemeiat în 1827, colonizat cu cehi, nu a fost desființat până în anul 1887 nici unul din cele 19 comunioane existente din proprie inițiativă. O situație¹⁷ din acel an ne oferă imaginea migrării populației în căutarea unor locuri de muncă: 1 tăietor de lemne în Serbia, 1 grădinar în Negodîn – Serbia, 1 marinar pe șlep, 2 ucenici la Turnu Severin, două slujnice la Budapesta, 1 fochist la Turnu Severin, 1 muncitor la Orșova, o slujnică la Turnu Severin, 1 ofițer la Budapesta, 2 stabiliți în alte localități (Bigăr și Eibental, colonizate tot cu cehi).

Dosarele câte unui comunion cuprind: „documentul de împărțire cu învoirea tuturor membrilor votisanți” și foaia de clasificare unde figurează toți membrii comunionului, fiind specificate: anul nașterii, gradul de rudenie și ocupația, precum și proprietatea funciară, terenurile pe categorii și clase de impozit. Găsim conscripții, testamente, contracte, adeverințe,

decizii ale pretorilor, uneori, în cazul contestărilor, corespondență cu Ministerul de Interne, procese-verbale de consemnare a procedurii, adrese ale Sedriei orfanale ș.a..

În cazul unui mare număr de comunioane, membrii solicită urgentarea procedurii de desființare din cauza neînțelegerilor de nesoluționat dintre ei.

Disensiunile, în mare parte inerente sistemului de proprietate comunional unde erau obligați să trăiască în aceeași gospodărie mai multe generații ba chiar și familii diferite, se datorau adesea și disproporției dintre numărul membrilor din ce în ce mai mare și proprietatea devenită neîndestulătoare. De pildă:

Comunionul nr.403 – Dimitrievici din Bozovici¹⁸ compus, conform foii de clasificare, din 6 ramuri: I – Dimitrievici George și soția sa Maria, II – văduva Dimitrievici Maria, III – Dimitrievici Elena și D. Nicolae, copiii acesteia, IV - Dimitrievici Maria, căsătorită Bersan, V – Dimitrievici Ana, căsătorită Muntean, VI – Dimitrievici Ruva, căsătorită Petrea; posedă o avere imobilă constând din 10 jug. și 733 stp. teren arabil, fâneață și livezi precum și casa comunionului cu acareturi și 200 stp intravilan. Cât despre bunurile mobile, conform „Protocolului de prețuire” din 20 iulie 1891 acestea erau: „1. două mese de cireș a 2fl.50. ..5fl./ 2. una masă Auszugtisch (extensibilă n.n.)-12 fl./ 3. una masă mică - 2 fl./ 4. una canapea bătrână - 2 fl./ 5. un pat fărbit - 7 fl. / 6. două paturi bătrâne a 4 fl. -8 fl./ 7. două scaune de cireș a 2 fl. / 8. două scaune bătrâne a 1 fl. / 9 un ceas orologiu de perete - 4 fl./ 10. un pat fărbit și bătrân -2fl./ 11. una masă de cireș -3 fl./ 12. două scaune bătrâne îmbrăcate cu potlog - 4fl./ 13. în sala de parade un divan și șase scaune îmbrăcate frumos verde 44 fl./ 14. una masă fină rotundă și politirtă 20 fl./ 15. un șifonier de cireș mai vechi 20 fl./ 16. Un șifonier mai mic și mai nou - 15 fl./ 17. Un dulap cu lăzi 12 fl./ 18. Două paturi de cireș politirtă - 24 fl./ 19. una masă de cuină - 1fl./ 20. Un dulap pentru bucătărie - 50 kr./ 21. Una căldare de aramă - 3 fl./ 22. Un cazan de aramă - 40 fl./ 23. Un vas pentru varză - 5 fl./ 24. Un vas ... mare 2 fl./ 25. Cocie nouă și fărbită - 60 fl./ 26. cocie bătrână - 20 fl./ 27. patru cai - 40 fl./ 28. trei porci - 15 fl. Suma la olaltă 376 fl. 50 cr...”¹⁹.

După îndelungi pertractări, plângeri și memorii ale membrilor, care aduc ca argumente zestrea primită de la părinți și investită în comunion, despăgubirile în bani și bunuri acordate fetelor măritate, în anul 1896 se decide împărțirea averii imobile după cum urmează: ramura I - 2 jug.83 stp., ramura II - 1 jug. 1275 stp., ramura III - 3 jug. 900 stp., ramura IV

14. D.J.A.N.Timiș, Prefectura Județului Severin, dosar 683/1894, f. 1.

15. *Ibidem*, registrul 25/1887.

16. *Ibidem*, registrele 27-43 /1887.

17. *Ibidem*, dosarul 177/1887.

18. *Ibidem*, dosar 162/1892 f. 77-78.

19. *Ibidem*, f. 43.

- 1 jug. 200 stp., ramura V – 1 jug., ramura VI – 1075 stp. Dreptul de proprietate astfel stabilit urma să fie înregistrat pe noi file ale cărții funciare. În anul 1902 membrii fostului comunion se aflau încă în proces la judecătoria de plasă Bozovici.

Din unele dosare reiese că legea venea să consfințească o stare de fapt. Astfel, în cadrul comunionului nr. 200 – Ciocloada din Lăpușnic, plasa Bozovici, „bunurile mișcătoare” au fost obiectul unei „împărțiri secrete de mai mulți ani... prin urmare nu este alta de prețuit” decât bunurile imobile²⁰. Familia Ciocloada se mai judeca și în anul 1907 pentru bunurile imobile rămase.

Frecvente sunt cazurile în care, la desființare, se solicită ieșirea din indiviziune a unui singur membru, de pildă:

Comunionul nr. 64 Ignea - Duda din comuna Var²¹ era compus la 1892 din: Pavel Duda, Maria, născută Bojin - soția lui, Ion, Dimitrie, Iconia, George – copiii celor doi, Nicolae, fratele lui Pavel, Floare, soția lui Nicolae, Alexa, fiul lui Nicolae. Proprietățile imobile constau din: casă, 1 jug. și 500 stp. arabil, 6 jug. și 1400 stp. fâneață și 1 jug. 150 stp. grădină iar proprietățile mobile: 2 cai, două vaci, 20 de oi și 15 capre, valoarea totală a proprietăților mobile și imobile fiind evaluată la 570 fl. La acestea se adaugă o „ocupație”²² din pășunea comunală de 2 jug. și 204 stp.. Autoritățile locale însă declară că nu sunt de acord cu împărțirea acestui teren între membrii casei²³. În urma dezmembrării comunionului, de comun acord, Pavel Duda va primi 1 jug și 1200 stp. fâneață grevat de datoria ipotecară a fostului comunion iar celorlalți membri le revine restul proprietății indivize, în cartea funciară urmând să se înregistreze cota parte proprietate a fiecărui membru.

O situație similară se constată la comunionul nr. 47 – Sârbu, din comuna Var, compus din 7 membri: Simion Sârbu, Petru, fiul acestuia, Istina, soția lui Petru, Apostol, Andrei, Iconia și Nichita, copiii lui Petru²⁴. Conform foii de evaluare, proprietățile imobile constau din: o casă, 900 stp. teren arabil, 5 jug. și 850 stp. fâneață, 2 jug. și 1225 stp. grădină, iar proprietățile mobile din: 2 cai, două vaci, 20 de oi, 6 capre, 2 porci. Bunurile au fost evaluate

la 785 fl. Autoritățile locale nu sunt de acord cu împărțirea „ocupației” de 1 jug. și 30 stp. din pășunea comunală. La ieșirea din indiviziune lui Sârbu Simion îi revin 800 stp. fâneață și 425 stp. grădină, grevate însă de datoria ipotecară. Restul membrilor rămân în indiviziune. Acest mod de împărțire întâlnit la mai multe comunioane ale comunei Var par să fi constituit o metodă de a salva cea mai mare parte a proprietății prin sacrificarea unei părți mai mici grevate de datorii ipotecare.

Una din cauzele prelungirii acțiunii de desființare a comunioanelor o constituia și stabilirea calității de membru al comunionului. Astfel de pildă: Comunionul nr. 43 – Mercia din comuna Pataș, compus, conform foii de împărțire din 1883²⁵, din ramura I – Pau Mercea – tatăl, Eva, soția sa, Ecaterina și Susana fiicele lor; ramura II – Vichentie Popiț, Catarina, soția acestuia. Pau Mercea contestă calitatea de membri a celor doi și dreptul lor la proprietatea respectivă pe motiv că Vichentie Popiți era fiul ilegitim al numitei Floarea Popiți, care a trăit o vreme în casa Mercia dar, căsătorindu-se cu Petru Serafim, se mută la acesta și părăsește copilul. Familia Mercea crește copilul până la vârsta de 14 ani când acesta „dezertează” și se stabilește la mama sa, Floarea Popiți, căsătorită Serafim. Conform legislației grănicerești nici Floarea Popiți și, cu atât mai puțin, copilul ilegitim al acesteia nu ar fi avut calitatea de membru al casei. Mercia Pau nu are însă câștig de cauză căci în foaia de clasificare emisă în 1892 figurează în continuare ca membri Popiți Vichentie și Catarina iar șirul contestărilor și apelurilor continuă și în 1907 la judecătoria de plasă Bozovici.

Situația Comunionului nr. 8 – Bândășilă din Ruieni²⁶ ilustrează aplicarea prevederilor legii XXIV din 1885 în cazul fiicelor minore:

Decedând toți membrii comunionului Bândășilă, acesta a fost transmis familiei Martinescu în baza legilor graniței militare, apoi în baza noii legi din 1885, prin desființarea comunionului, întreaga avere se predă în proprietate și se înscrie în cartea funciară pe numele văduvei lui Martinescu Ion – Floarea, născută Albu, care devine totodată și proprietara tuturor bunurilor mobile conform procesului verbal încheiat de prima instanță însărcinată cu desființarea comunioanelor și a declarației mai sus numitei care se obligă să o despăgubească pe fiica ei în vârstă de 18 ani, Martinescu Floarea, singura îndreptățită la avere din fostul comunion, de asemenea se obligă să o căsătorească onorabil, iar la măritiș, în afară de zestrea cuvenită și de nuntă, la trei luni de la

20. *Ibidem*, dosar 246 /1898, f. 1.

21. *Ibidem*, dosar 493/1892, f. 4-5.

22. „Ocupațiile” constituie o altă urmare a desființării confiniului militar când, prin împărțirea dintre stat și comunitatea regimentară a pădurilor, pășunilor și muștilor, o parte din pășuni au revenit fostelor comune grănicerești. Din lipsa pământului arabil locuitorii au început să uzurpe părți din pășuni și chiar din păduri prin defrișare. În fața faptului împlinit, situația fiind generalizată, s-a optat, într-o primă fază, la arendarea acestor terenuri, apoi, rezultatul fiind nesatisfăcător, s-a trecut la vânzarea lor către ocupanți.

23. D.J.A.N. Timiș, *Prefectura Județului Severin*, dosar 493/1892, f. 7.

24. *Ibidem*, dosar 492/1892, f. 4.

25. *Ibidem*, dosar 343/1892.

26. *Ibidem*, dosar XXIII/1/1887.

cununie, să-i dea 100 de forinți, după încă trei luni alți 100 fl. fără dobândă, datorie care va fi întabulată. Minora și martorii se declară de acord.

Având în vedere faptul că, rămasă văduvă, Martinescu Floare n. Albu, în lipsa unui bărbat apt de muncă, a fost obligată să-l primească în comunie pe Rădoi Gavrilă din Ruieni, acesta menținând proprietatea după decesul lui Martinescu Ion survenit în anul 1879, iar din concubinaj s-au născut trei copii, singura soluție acceptabilă a fost trecerea întregii averi pe numele văduvei în care caz Rădoi Gavrilă s-a declarat de acord să o ia în căsătorie pe văduvă.

În multe dintre cazuri membrii comunioanelor preferă să păstreze proprietatea indiviză, mulțumindu-se cu stabilirea cotei parte a fiecăruia în cartea funciară:

Comunionul nr.1 Seracin din Ruieni²⁷ din care, conform conscripției din decembrie 1886 făceau parte 12 persoane: Seracin Petru, soția sa Maria, fiii Andrei cu soția Iconia și fiica Ilenca, Ioan cu soția Floare și fiicele Salomia, Petruța și Iconia, George cu soția Salomia, decedați fiind în 1896 Petru și fiul Andrei, conform procesului verbal al comisiei de desființare a comunioanelor din Caransebeș, membrii solicită trecerea averii indivize în cartea funciară în părți egale pe membrii supraviețuitori ai comunionului.

Deși ultimele registre de intrare-ieșire a corespondenței comisiilor de plasă pentru desființarea comunioanelor datează din 1910 (pentru plasa Teregova), teoretic, procesul de desființare s-a încheiat în 1907 iar actele referitoare la comunioane create după acest an și care pot fi regăsite și în perioada Primului Război Mondial constau în corespondență între autoritățile administrative și cele juridice pentru transferarea diferitelor dosare, neînțelegerile dintre membrii fostelor comunioane sau dintre urmașii acestora fiind rezolvate în justiție.

Din analiza dosarelor rezultă faptul că instituția comunionului s-a dovedit a fi o soluție convenabilă în condițiile socio-economice ale secolului XVIII și eventual ale începutului de secol XIX, dar a devenit curând desuetă și neviabilă obligându-i pe membrii comunităților să eludeze cu acordul tacit al autorităților prevederile excesiv de restrictive ale legii.

Acțiunea de desființare a comunioanelor având ca scop înlocuirea unui sistem de proprietate încetățenit în zonă cu un altul s-a dovedit o operațiune dificilă și de durată angrenând o bună parte a aparatului funcționăresc la nivelul comunelor, cercurilor, preturilor și comitatului, a autorităților de carte funciară, stare civilă,

orfanale ș.a. În fapt, cu această ocazie, s-a realizat o recenzare aproape exhaustivă a gospodăriilor din sistemul graniței militare, de la membrii familiilor, relațiile dintre ei, profesiuni și moduri de câștigare a existenței, la bunurile lor imobile și mobile precum și la proveniența acestora.

Dosarele comunioanelor, păstrate în proporție de aproximativ 75%, oferă o imagine detaliată a stării economice și sociale a locuitorilor din fosta graniță militară în ultimul pătrar al secolului XIX și începutul secolului XX.

DIE AUFLÖSUNG DER KOMUNION INSTITUTION AUF DER GRENZGEBIET DES XIII-TEN REGIMENTES

(Zusammenfassung)

Durch das Auflösen des rumänisch-banater Grenzregiments nr.13 und durch das Übertreten des entmilitarisierten Konfiniumgebietes zur Zivilverwaltung, werden zahlreiche spezifische Institutionen ungültig. Das ist auch der Fall der Hausgemeinschaften, den sogenannten Kommunionen. Die Hausgemeinschaft bestand im patriarchalen Zusammenleben mehrerer Personen, ohne Alters- oder Geschlechtsunterschiede, die verwandt oder nicht-verwandt waren, eingeschrieben zu demselben Haus, Personen die arbeiteten und das Vermögen gemeinsam verwendeten und alle spezifischen Pflichten verrichteten, so lange sie nicht zu einem anderen Haus umgeschrieben wurden. Alle Grenzler gehörten verpflichtend einem Haus an und wurden somit in die Militärevidenz der Behörden eingeschlossen. Die Personen, die bezahlte Hausarbeiten leisteten, gehörten diesem Haus nicht an und wurden als Fremde verzeichnet. Zu dieser Kategorie gehörten auch die Dienstboten.

Das Gesetz vom 9 Juni 1872 hebt alle Immobiliareinschränkungen auf, sowohl was das Erwerben von Immobiliargut, wie auch den Verkauf dieser anbelangt. Die Hausgemeinschaften aus der Militärgrenze können über ihr Immobilienvermögen frei verfügen. Ebenfalls kann ein jedes Mitglied der Kommunion über sein Vermögen laut Testament frei verfügen“ und „Man kann aus der Gemeinschaft austreten, falls die Mehrheit der Hausgenossen desselben Geschlechtes der Kommunion, es wünscht, wobei das Vermögen unter den Mitgliedern in gleiche Teile aufgeteilt wird.“

27. *Ibidem*, dosar XXIII/2/1887.

Nach dem in Krafttreten des Gesetzes XXIX von 1885 konnten keine neue Hausgemeinschaften gegründet werden, in den bereits bestehenden konnten keine neue Mitglieder mehr aufgenommen werden - mit der Ausnahme der Geburten und Heiraten - und die bestehenden Kommunionen sollten aufgelöst werden, das Mobil- und Immobilienvermögen jeder Hausgemeinschaft unter den berechtigten verteilt werden oder der Vermögenstheil, auf dem sie Rechte hatten, festgelegt werden. Zur Teilung in Einverständnis oder für das Festlegen des Anteils an das Vermögensrecht, bietet das Gesetz eine Frist von 2 Jahre an, Zeit nach der die Auflösungsprozedur aus Amte eintritt.

Im Falle der Teilung in Einverständnis können die berechtigten frei die Prozente mit denen die Güter verteilt werden, festlegen, die Vereinbarung wird der Lokalbehörde mitgeteilt, die die jeweiligen Auszüge aus dem Grundbuch und den Kirchenbüchern verschaffen, Teilungslisten aufstellen, die Lage der Minderjährigen und die möglichen Erbprobleme festlegen und dem Stuhlrichter die Akten zur Genehmigung einreichen werden.

Die erste Rechtsstufe der Communionsteilungsangelegenheiten stellt der Oberstuhlrichter dar. Die Prozedur desselben wird im Protokoll verzeichnet, wobei sein Beschluss innerhalb von fünfzehn Tagen bei der Verwaltungskommission der Komitatsbehörde bestritten werden kann, weiterderselben beim Innenministerium.

Die Kommunionakten bieten ein detailliertes, ja fast komplettes Bild der wirtschaftlichen und sozialen Lage der Bewohner aus der gewesenen Militärgrenze im letzten Viertel des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts dar.

Das Auflösen der Kommunion entpuppt sich als schwierig und lang, und da ein guter Teil der Gründe von Zivilbehörden nicht gelöst werden konnten, sie hiermit zum Objekt lanwieriger Prozesse in der Justiz wurden.